

Dünyayı Seyretmek İçin Bir Yer

ERTUĞ UÇAR





ERTUĞ UÇAR
DÜNYAYI SEYRETMEK
İÇİN BİR YER

Can Çağdaş

Dünyayı Seyretmek İçin Bir Yer, Ertuğ Uçar

© 2020, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Yapı Kredi Yayınları, 2010

Can Yayınları'nda 1. basım: Temmuz 2020, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 1500 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Cem Alpan

Düzeltili: Mert Tokur

Mizanpaj: M. Atahan Sıralar

Sanat yönetmeni: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak tasarımı: Alper Zeki / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Fotoğraflar: Oğuz Büktel

Baskı ve cilt: Türkmenler Matbaacılık Reklam San. ve Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. No: 16-18

Topkapı, İstanbul

Sertifika No: 43087

ISBN 978-975-07-4319-1

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750743191

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

ERTUĞ UÇAR
DÜNYAYI SEYRETMEK
İÇİN BİR YER

ANLATI

♥can

Ertuğ Uçar'ın Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Bir Çift Ayak, 2016

Gece Yolculuğu, 2017

Woolf'un İzinde, 2017

Ayrılığın Haritası, 2020

ERTUĞ UÇAR, Antalya'da doğdu. İstanbul'da yaşıyor ve mimarlık yapıyor. Yayımlanmış öykü kitapları: *Rüya Arızaları* (2006), *Yalnızlığın 17 Türü* (2008), *Dünyayı Seyretmek İçin Bir Yer* (2010) ve *Ormanda Kaybolmak* (2014) dışında *Bir Çift Ayak* (2016) adlı romanı ve *Woolf'un İzinde* (2017) adlı deneme kitabı var. Ayrıca daha önce *Rüya Arızaları* ve *Yalnızlığın 17 Türü* adıyla yayımlanan kitaplarını yeni öyküler de ekleyerek *Gece Yolculuğu* (2017) adlı kitapta bir araya getirdi.

OĞUZ BÜKTEL, İstanbul'da doğdu. Boğaziçi Üniversitesi Makine Mühendisliği Bölümü'nü bitirdi. 30 yıllık finans kariyerinin ardından bağımsız finansal danışmanlık yapmaya başladı. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fotoğraf Bölümü'nde okuyor. Fotoğrafları ve gezi yazıları *Atlas*, *Fotoğraf Dergisi* ve *İFSAK Blog*'da yayımlanıyor. Üç yıl süren Türkiye'nin Deniz Fenerleri projesinde, tüm tarihî fenerleri fotoğraflayarak denizfenerleri.com adresinde yayımladı.

İçindekiler

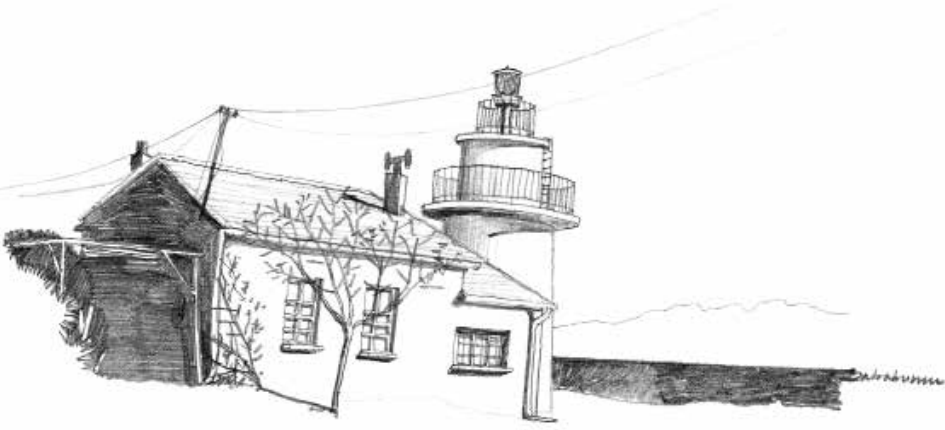
Giriş.....	11
Karanlık	23
Tekneler	31
Kaza	37
Gelidonya	45
Fırtına	53
Beyaz	61
Bekçi.....	67
İskenderiye.....	75
Yağma	83
Boğaz	89
Gece	97
Taşlıkburnu	103
Son Notlar	113
Kaynakça.....	127
Deniz Feneri Gezi Rotaları.....	129

GİRİŞ

Antalya'nın ılık kış pazarlarında babam bizi Lara kumsalının arkasındaki çam ormanlarına pikniğe götürürdü. Bunu en çok akşam dönüş yolu için severdim. Yanından geçerken biz, hava kararmaya yüz tutmuş, Bababurnu Feneri* çalışmaya başlamış olurdu. Sayardım. On bir olunca bir daha yanıp sönerdi. Bense fener gözden kaybolduğunda bile arabanın arka camından gökyüzüne bakar, fenerin yanıp söndüğünü ışığının vurduğu ağaçlardan, denizden, telefon direklerinden anlamaya çalışır, sayardım: On olunca yeniden yanıp sönerdi.

Sonra, şehirden Bababurnu'na taşındık. Falezlere yürüme mesafesindeydi evimiz. Geceleri odamda uykuya dalmaya çalışırken fenerin ışığı solumdaki duvarda doğ-

* Bababurnu Feneri, şehirden başlayıp Lara kumsallarının başlangıcına dek uzanan on kilometrelik meşhur Antalya falezlerini tamamıyla kaplamış apartmanların genele nispeten seyredtiği Bababurnu'nda yer alıyor. Ancak oraya yapılacak bir ziyarette fenerin, bu kitaptaki eskizde yer alan haliyle yaşamına devam etmediği görülecektir. Kimi asırlık, geneli elli-altmış yaşın üstündeki bu yapılar, maalesef Türkiye'de, birçok ülkede yapıldığı üzere korunmaya değer miras tanımını altında değerlendirilmiyor. Fenerlerden sorumlu devlet kurumu Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü kimseye sormadan, danışmadan Antalyalıların hafızasında yer etmiş bu yapıyı ne yazık ki yıktı. Yetmiş yaşındaki ateş tuğlası ve taştan inşa edilmiş bekçi evi çok değil 2015 sonbaharında yok oluverdi. Bu kitaptaki eskiz de bir hatıra olarak kaldı.



rama kayıtının gölgesini hareket ettirdi. Uykuyla uyanıklık arasındaki o gizemli aralıkta tanıdık tanımadık yüzler, komşular, okuldaki kız, arabalar, artistler fenerin ritmik ışığıyla bir görünüp bir kaybolurdu.

Denize onu oluşturan, onun çağırıldığı objelerin, olayların gözünden bakabiliriz: dalgalar ve adalar, oltalar ve balıkçılar, deniz fenerleri ve limanlar, akıntılar ve tekneler, süngerler ve rüzgârlar, haritalar ve savaşlar, kaptanlar ve pusulalar, palmyeler ve korsanlar, yarımadalar ve koylar, batıklar ve balıklar. Sonu gelmeyen bu diziden birini çekip çıkaralım: Deniz fenerleri. Bugün dünyada bulunduğu tahmin edilen elli bine yakın irili ufaklı, renkli renksiz deniz feneri, denizin tümüyle kavranması imkânsız görünen kalabalık tarihinde küçük piyonlardır.

Deniz fenerleri en basit anlamıyla, denizcilere geceleri yol gösterecek bir ışık kaynağını hava şartlarından korumak amacıyla inşa edilmiş yapılardır. Bekçiler ışığı yakar ve sönmesin diye beklerler. Işık yoksa, fener yoktur.

Deniz fenerlerine de tıpkı denize baktığımız gibi birçok pencereden bakabiliriz. Çeşitli uçlarından tutabilir, değişik tarihler ve öyküler yazabiliriz. Mesela onları,

içlerine yerleştirilen teknolojinin geçirdiği evrimle inceleyebiliriz. Böyle bir tarihin içine İskenderiyeli bilginler Ktesibios ve Heron, İsveçli biliminsanı Gustaf Dalén, İsviçreli Ami Argand, Fransız Augustin Fresnel ve Edinburgh'lu mühendis aile Stevenson'lar girer. Önce doğa şartlarına dayanacak sağlam kuleler inşa etmeye çalıştılar. Taşı kesmek, kaldırmak, taşımak ve örmek için teknikler geliştirdiler. Kolay bulunan, kolay taşınan bir yakıt aradılar. Işığın verimi, kalitesi ve gücü için çalıştılar. Onu kıyıdaki diğerleri arasında tanınabilir kılmak için ışığa bir karakter verdiler. Çoğaltıp net bir hüzme haline getirdikleri ışığı ufukta dolaştırdılar. Fenerleri tepesinde kömür yanan taş sütunlardan Endüstri Devrimi'nin pek bilinmeyen anıtları haline getirdiler. Kuleleri zarıfçe dönen merdivenler, makaralı sistemler, aynalar, perdahlanmış kurşun levhalar, lensler, vinçler, kurma kolları ve dişli kutularıyla donattılar. Yüzyılın başı deniz fenerlerinin altın çağıydı. Dünyada var olan deniz fenerlerinin büyük birçoğunluğu 1850-1925 yılları arasında yapıldı. Sayıları giderek artarken yön bulma teknolojileri gelişti. Onlara duyulan ihtiyaç azaldı. Şimdi efsanevi kurtarma hikâyeleri yerine kartpostalları süslüyorlar.

Fenerlerin kendilerine has ışık karakterleri vardır. Kimi eşit aralıklarla yanıp söner. Bazısı sabit ışığını ufukta şu veya bu açılarda olmak üzere dolaştırır. Işıklarını endişeyle titreten fenerler yakın tehlikelere karşı uyarırlar. Beyaz, kırmızı, yeşil yanan veya bunların hepsini duruma göre yakıp söndüren fenerler de vardır. Sınır fenerleri ufka uzattığı sabit düz çizgiyle, karadaki sınırı denizde de devam ettirir. Rengine göre liman girişini gösterenler, gemicileri başka bir fenere yönlendirenler, üçü bir arada görülüp bir hizaya dizilince ancak bir mesaj veren fenerler vardır. Işık alfabetidir. Fener onu heceler, anlaşılır bir dil haline getirir.



Şile Deniz Feneri, İstanbul

İnsan fenerlerde bildiği tüm yakıtları denemiştir: Balina yağı, kuyrukyacağı, zeytinyağı, zeytin küspesi, parafin, odun, kömür, linyit, petrol, doğalgaz, asetilen gazı ve nihayet elektrik enerjisi. Günümüzde güneş enerjisiyle çalışan fenerlerin sayısı hızla artıyor. İskoçya ve İrlanda'da rüzgâr türbinlerinden güç alan örnekler var. Belki de dünyanın en huysuz denizlerine sahip olduklarından İskoçlar, İngilizler ve İskandinavlar deniz feneri teknolojilerini geliştiriyorlar. Zamanında özellikle açık deniz fenerlerinin inşa edilmesini zorlaştıran gelgit ve dalgalar, günümüzde bu fenerlerin yakıt kaynağı haline geldi.

Deniz fenerlerine bir de şahit oldukları kazalar açısından bakabiliriz. Tüm fenerlerin kötü anıları vardır. Manş ve Kuzey Denizi'ndekilerin daha çok. İstanbul fenerleri içinse, birbiriyle çarpışan, yanan, patlayan tankerler, asırlık yalıların yatak odalarına dalan kosterler sıradan olaylar haline gelmiştir. Bu da şunu gösterir: Düzenli yanan bir fener kurtuluş anlamına gelmez. İşlerine kendini adanmış bekçilerin ve şaşmaz elektronik sistemlerin güvenilirliği yanında her zaman inatçı, tecrübesiz ya

da şaşkın kaptanlar, yaşlı gemiler ve en önemlisi deniz vardır. Son kararı deniz verir.

Formları, yapım teknikleri ve malzemelerine bakarak fenerleri sınıflandırmaya kalkarsak çok zorlanırsınız. Dünyadaki birçok ülkenin bu konuda doğru dürüst bir envanteri yoktur. Buna Türkiye dahildir. Bir Akdeniz feneri, en yakın köydeki evlerin inşaat tekniği ve malzemesiyle yapılır. Beşik çatılar, renkli panjurlar, kireç badana ve boru çiçekleri. Bir İskoç feneri yine en yakın köydeki evler gibi yapılır. Granit bloklar, arduvaz çatı, küçük ürkek pencereler. Kumluklara yapılan fenerler deyim yerindeyse çakılır. Kazık temeller veya demir pylonlar kullanılır. Bu yüzden kumul fenerleri daha şeffaf olur. Bazı eski örnekleri, kumalda yürüyen dev örümceklere benzer. Deniz ortasına yapılan fenerler en ileri inşaat teknolojilerini gerektirir. Burada sualtı yapım tekniklerinden, robot denizaltılardan, kesonlardan, uzman dalgıçlardan ve kıyıda yapıp açığa yüzdürülen teleskobik fenerlerden bahsetmek gerekir. Yüzer fenerler, kıyı fenerleri, iskelet fenerler, ada fenerleri, ahşap fenerler, betonarme fenerler, taş fenerler, boğaz fenerleri. Bu dizi uzar gider. Fenerlerin yapılma şekillerini ve formlarını kenarında durduğu denizin ve onu kullananların huyu suyu belirler.

Kırmızı damalı, siyah üzerine beyaz bantlı veya yeşil spiral desenli fenerler görürüz. Bunun yanında bembeyaz silindirler, kırmızı tuğla veya bej granitten kuleler de vardır. Bir fener gönülden geçtiği gibi boyanmaz. Desen ve renklerinin tek bir mantığı vardır. Her kule gündüz mümkün olan en uzak menzilden fark edilir olmalıdır. İçinde bulunduğu ormanın çam yeşilinde beyaz bir kule kolayca göze çarparken, önüne dikildiği kireçtaşı katmanından ancak siyah üzerine ince beyaz bantlarla ayrılabilen kuleler vardır. Seçim her ne renk olursa olsun, deniz boyayı silmek, onu kendine benzetmek ister.



Yelkenkaya Deniz Feneri, İstanbul

Deniz fenerleri çıkardıkları seslere göre gruplara ayrılabilirler. Sise yabancı bölgelerde sessiz fenerler bulunur. Diyafonlu fenerler sıkıştırılmış havayla çalışıp alçak tonda bir sedayla başlayan hüzünlü bir ses çıkarır. Sis düdüklüleri, sirenler, kamış düdüklüleri, çanlar ve gonglar çeşitli ton ve yoğunluklarda sese sahiptir. Bazıları havada asılı kalır, bazılarını su yutar; kimileri işe yarar, kimileri yaramaz. Bazı deniz fenerlerinin siste çıkardıkları ses emekli olduktan yıllar sonra bile bekçinin kafasının içinde yankılanır. Öyle ki torunu kulağını dedesinininkine dayasa bu sesi duyabilir.

Bekçilerden bahsederken bir bakarız ki kuşaklar boyu aynı feneri bekleyen aileler, okyanusta bir kuleye sıkışmış sakallı adamlar ile kıyıda onları özleyen çocukları, biten evlilikler, kıyıda oğlunu gözleyen anneler, intiharlar, mutlu mutsuz bir dolu yaşam önümüze birikmiş. Onsuz bir fener hikâyesi yarım sayılır.

Günümüzde çoğu ülkede fenerler bekçisizdir. Yetmişlerde başlayan denemeler olumlu sonuç vermiş, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, İskoçya ve İrlanda'daki

fenerler bu süreç boyunca otomatik hale getirilmişlerdir. Böylece dünyadaki fenerler bekçisiz olanlar, bekçi ile ailesinin yaşadığı fenerler, üç bekçinin dönüşümlü olarak görev yaptığı fenerler ve yarı otomatik diyebileceğimiz, bekçinin oturduğu yakın köyden arada bir gidip yakıtı yenilediği fenerler gibi de çeşitlenebilir. Yakında fener bekçiliği diye bir meslek kalmayacaktır. Ülkemizde gelenek olarak babadan oğla geçen bu mesleğin yok olacak olması üzücüyse de böylesi teknolojilerle donatılmış bir çağda yetişkin bir insanın, hem de bazen ailesiyle beraber ıssız bir coğrafyada bir ampulün başında beklemesi gereksizdir.

Fenerler, aydınlattığı ufukta biriken gemilere göre de değişir. Balıkçılara alışık fenerler, kaçakçı teknelerine alışık fenerlerden ayrı yanıp söner. Okyanus fenerleri süper tankerlere, transatlantiklere aldırılmaz. Bazılarıysa yılda ancak birkaç büyük gemi görür, ama turist teknelerine alışıktır. Tüm bunların arasında kendileri de bir gemi olan yüzen fenerler deniz trafiğinin yoğun olduğu kanallarda, hava şartlarının ağırlaştığı durumlarda kendilerine söylenen noktalarda bekler, çizilen rotalarda devriye görevi yaparlar. Yağmura, dona, dev dalgalara aldırmayan fenerler olduğu gibi mesela Kuzey Afrika'nın Akdeniz sahillerinde, önünde durduğu denizden çok arkasına aldığı çölden korkan fenerler vardır. Çölde fırtına, denizdekini arar.

“Tüm fenerler yalnızdır” diyerek kestirip atmamak gerekir. Bazıları daha yalnızdır. Yalnızlıklarının derecesi ve niteliği çoğu zaman en yakın karayolundan veya köyden uzaklığıyla ilişkilendirilemez. Belki de en yalnız fenerler kentlerin içinde kalakalmış olanlarıdır. Şüphesiz ki sistemler tamamen otomatik çalışır hale getirildiğinde, yani hiç bekçi kalmadığında etraflarını ot bürümüş, sıvaları çatlayıp, demirleri paslanmış fenerler iyice yalnız kalacaklar. Ufukta dolaştırdıkları ışık hüzmesi yardım sunar değil, sohbet diler olacak.



Masaya doğru eğildiler, biri parmağıyla önündeki küçük haritada fenerin olduğu noktaya bastırды ve şöyle dedi: “Yalnız küçük bir sorun var, kalacağınız zaman boyunca hava şartları nedeniyle hatlarda giderilmesi uzun sürebilen arızalar oluyor. Yani elektrikten ve dolayısıyla size varlıklarından bahsettiğimiz ekipmanı kullanma şansından mahrum kalabilirsiniz. Her ne kadar yedekleriniz olsa da bir süre dünyayla bağlantınız kopabilir.” Biraz heyecanlanmışlar gibi geldi. İyice bana doğru eğildiler. Sanki ağzından çıkacak kelimeler kararlarını belirleyecekti.

“O zaman,” dedim, “fener nasıl yanacak?”

Dünyayı Seyretmek İçin Bir Yer, herhangi bir kalıba sığmayan bir metin. Ertuğ Uçar hem mimari bilgisi ve bir gezgin merakıyla hem de bir yazar olarak ele alıp araştırdığı deniz fenerlerini anlatırken ayrıntılı dipnotlar kadar kurmacadan da faydalanıyor. Belgesel, gezi, anı, öykü gibi çeşitli yazın türlerini harmanlayan bu sıra dışı metne Oğuz Büktel de fotoğraflarıyla eşlik ediyor.

#denizfeneri #deniz #yolculuk #yalnızlık #zaman #seyir #yerküre #yazmak

 can

 canyayinlari.com | f |  |  canyayinlari

anlatı

ISBN: 978-975-07-4319-1



9 789750 743191